

# Onze Geïnterneerden in Holland



OMS wordt er door onverantwoordelijk met eenig misprijzen gesproken over onze oud-strijders, die in Nederland geïnterneerd werden.

Eene verontschuldiging voor deze mensen, kan zeker aangevoerd worden, wanneer men aanneemt, dat ze totaal onbekend zijn met de feiten en toestanden, zooals die bestonden

na den val der versterkte plaats Antwerpen.

Het is hier niet de plaats om uitvoerig uiteen te zetten, hoe onze soldaten der militaire stelling Antwerpen, bevelen hadden gekregen op hun respectievelijke standplaatsen te blijven (zelfs wanneer de Duitschers de stad Antwerpen waren binnen getrokken); hoe ze op die manier den terugtocht van ons veldleger naar Oostende mogelijk maakten, hoe ze op 10 October 1914 werkelijk omringd van Duitse troepen te kiezen hadden tusschen Duitsch krijgsgesvangenschap of Nederlandsche interneering. Dat hun officieren besloten, tusschen twee kwalen de minste te kiezen, kan geen verstandig mensch hun kwalijk nemen.

Op 9 October 1914 dus ontvingen de versterkingstroepen het bevel om hun posten rond Antwerpen te verlaten en den aftocht aan te vangen.

Na een zeer lastigen nacht- en dagmarsch, zonder eten noch drinken, geheel onbehoorlijk uitgerust, kwamen ze bij De Klinge aan de Hollandsche grens, toen mededeelingen werden ontvangen, dat de wegen, welke naar het Westen leidden, door den vijand waren afgesneden.

Ruim 30.000 soldaten werden op die manier gedwongen, met razernij in 't hart, de Hollandsche grens te overschrijden.

Reeds waren bij het begin van den oorlog enkele Belgische soldaten, de meesten verdoold geraakt of gekwetst, over de grens bij Limburg gesukkeld. De Nederlandsche militaire overheden kozen dadelijk een interneeringsgebied uit, waar de menschen voldoende vrijheidsbeweging hadden om te werken, terwijl hun bewaking toch gemakkelijk of betrekkelijk gemakkelijk was.

De interneering baarde de Nederlandsche Regeering oneindig meer moeilijkheden, dan de komst der honderdduizenden vluchtelingen. Immers hier betrof het niet den vrijen loop te laten aan een beweging tot hulpverlening, maar hier moest nauwkeurig worden toegezien op de naleving der internationale voorschriften.

De conventies van Geneve en Den Haag bevatten een bepaling, dat "de neutrale mogendheid, die oorlogvoerenden op haar gebied neemt, hen op menschwaardige wijze moet behandelen". Dit nu is een zeer rekbaar voorschrift, hetwelk de meest uiteenlopende interpretaties toelaat. De nadruk valt op de interneering, d. w. z. hun bewaking op zulk een afdoende wijze regelen, dat zij niet kunnen ontsnappen om zich weer bij hun korps te vervoegen.

Deze zone nu, waarvan hooger spraak, was Gaasterland, waarheen de eerste geïnterneerden werden overgebracht. Deze streek is omringd van diepe meren, en is slechts langs nauwe wegen, die gemakkelijk te bewaken zijn, te bereiken.

Maar het reeds niet zeer eenvoudig vraagstuk werd nog veel ingewikkelder, toen na den val van Antwerpen en den terugtocht van zijn verdedigers, duizenden soldaten over de

grens kwamen. Om hen te huisvesten, bracht men ze maar zóó goed en zóó kwaad als het ging onder dak in de beschikbare gelegenheden: in alle kazernes en kampementen, welke niet door de Nederlandsche troepen waren bezet.

Al dadelijk werd het moeilijker hun de noodige bewegingsvrijheid te geven voor het verrichten van werkzaamheden, omdat men ze dan niet kon bewaken ter voorkoming van ontvluchting. De Nederlandsche Staat bevond zich toen in een zeer moeilijke positie. Volgens de internationale rechtsjurisprudentie moet de militair, indien hij geen belofte heeft afgelegd of geen bevelen heeft van zijn Regeering, trachten zich bij zijn wapenbroeders te voegen, zodra hij daartoe gelegenheid vindt. De neutrale Staat mag van zijn kant zulke ontvluchtingen niet toestaan, daar hij hierdoor, zij het onrechtstreeks, één der oorlogvoerende partijen zou begunstigen en dus niet meer neutraal zou zijn. Maar anderzijds is het voor den neutralen Staat moeilijk om, zonder de andere



Een aankomst te Rosendael van uitgeweken Belgen.

partij te ontstemmen, even streng te zijn in zijn bewakingsmaatregelen als de vijandelijke mogendheid. Vandaar talrijke moeilijkheden, zooals het vraagstuk der legering. Men moest de lieden voorloopig ergens huisvesten, in afwachting van het in gereedheid brengen van kampen. In den aanvang was de toestand erbarmelijk!

Benevens te *Gaasterland*, werden nog geïnterneerden ondergebracht in de kazernes van *Kampen*, *Oldebroeck*, *Amersfoort* en *Harderwijk*. De officieren, welke weigerden hun eerewoord te geven van niet te ontvluchten, werden geïnterneerd op het eiland *Urk*, in de Zuiderzee. Toen echter de Hollandsche troepen zelf hun kampementen moesten betrekken, stuurde de Nederlandsche Regeering de geïnterneerden naar *Harderwijk* en *Zeist*, waar ze in talrijke tenten van 10 man werden ondergebracht.

Thans waren we reeds einde November genaderd en deed de eerste nijpende koude zich gevoelen. Voor alle legersteden hadden onze jongens een bussel strooi op den naakten, barren heidegrond en een deken om zich tegen de koude te vrijwaren. Bij regenvlagen stond weldra de geheele tent onder water en moesten de kampbewoners door regen, sneeuw, wind en modder ploeteren. Dat was voorwaar een treurige toestand, waaraan menige geïnterneerde een droevige herinnering heeft bewaard.

De Hollandsche Regeering echter had al dadelijk een begin laten maken met het bouwen van houten loodsen. Dat werk vorderde gelukkig uitstekend, dank zij de vele dienstwilligen welke een handje toestaken. Einde Januari waren zoowel te *Harderwijk* als te *Zeist*, de twee groote interneringskampen klaar. Ieder bestond uit een vijftigtal barakken, welk plaats boden voor ongeveer 200 personen.

Dat onze geïnterneerden verheugd waren hun tenten te mogen verlaten, hoeft zeker niet gezegd. Ook werden hun makkers, welke tot dan toe te *Kampen* verbleven naar *Harderwijk* overgebracht.

De houten loodsen boden nochtans nog weinig comfort. Bedden waren niet voorhanden, zoodat onze jongens op den grond slapen moesten. Al dadelijk nochtans hadden ze een soort van netwerk uitgedacht en vervaardigd, waarin ze, als in een hangmat, beter konden rusten. In het kamp van *Harderwijk* waren banken en tafels in de barakken aangebracht, in tegenstelling met dit van *Zeist* waar geen spoor van dit alles aanwezig was.

In den beginne mochten de geïnterneerden het kamp niet verlaten, tenzij op vertoon van een bewijs dat om een gegronde reden werd afgeleverd. Steeds in dit armzalig kamp opgesloten te blijven was voor de onzen alles-behalve nuttig. Ze "trokken echter al spoedig hun plan" en bedachten heel wat onschuldige middeltjes om in het bezit te komen van een zogenaamde permissiekaart, op wier vertoon ze voor eenige uren als vrije ongevaarlijke menschen buiten het kamp mochten slenteren. Het meest-typische is zeker wel het aanhalen waard en staaf

de vindingrijkheid der onzen. Zekeren dag had een kanonnier zich een paar duiven weten aan te schaffen. Het hokje was vroeger een stijfselkistje geweest en was nu verheven tot de waardigheid van duivenhok. De diertjes "bleven" en het duivertje stuurde roekende-koëend het duivinetje achterna. Eerst werd er gelachen, later zou men bewonderen. Immers wanneer men een week nadien het duivinetje tot bij den versten hoek van 't kamp meedroeg en het daar "opliet", vloog het "recht op 't berd en binnen".

's Anderdaags werd *Janneke* (de naam van het beestje) bij den uitgang opgelaten. Vervolgens ging het, geborgen in den broekzak van een geïnterneerde, mee tot bij het bosch. *Janneke* kende goed de richting en vervoegde steeds in min dan een minuut zijn hokje. De volgende dagen ging het weer zóó; maar nu had *Janneke* een papiertje aan den poot. Veertien dagen later waren talrijke loodsen van duivenhokken voorzien! Wat was er gebeurd? Wel eens wilde men meer van die geschiedenis afweten en werd de wacht gehouden bij den uitgang. Dan werd opgemerkt, hoe *Janneke* 9 maal werd meegedragen zonder papiertje aan den poot tot bij het bosch,

hoe het 9 maal terugvloog naar zijn hok met een papiertje aan den poot en hoe 9 maal een nieuwe verlofganger met *Janneken* optrok! Naderhand echter werden de vergunningen uitgebreid.

Alle leerlingen aan de vakscholen, alle bedienden der verschillende administraties, alle leden van studie-, ontspanning- en sportkringen kregen verlof om driemaal in de week van 4 tot 10 uur namiddag buiten het prikkeldraad te slenteren. Die regeling bestond spijtig genoeg voor het kamp van *Harderwijk* alleen waar de bevelhebber *Generaal Jhr. de Lannoy* steeds de geïnterneerden

een goed hart toedroeg. Vanaf October 1917 liet bovengenoemde Hollandsche generaal aan al de geïnterneerden uit zijn kamp toe om dagelijks tusschen 12 en 10 uur 's avonds een wandeling buiten het kamp te maken. Ook voor het kamp bij *Zeist* kwam later eene regeling tot stand, welke eenieder kon bevredigen.

De gehuwde geïnterneerden wier familie in de nabijheid van een der kampen verbleef, kregen weldra verlof om met de hunnen samen te wonen. Alleen moesten ze 's ochtends van 9 tot 12 uur in 't kamp aanwezig zijn. Overal werden welhaast barakken en houten woningen gebouwd, waar de huisgezinnen der geïnterneerden werden ondergebracht. Zoo ontstonden bij *Zeist* "Albertdorp" en "Elisabethdorp"; bij *Harderwijk* "Leopolddorp" en "Heidekamp".

Een groot vraagstuk tevens was de werkverschaffing aan de militaire kampbewoners. Vanaf 1916 konden de geïnterneerden bij de Hollandsche particulieren tewerk worden gesteld. Na drie jaar waren ongeveer 12,000 geïnterneerden in verschillende steden en dorpen van Nederland werkzaam; waar ze administratief ingedeeld werden in zogenaamde depots, en er hun maaltijden namen en vernachtten. Die depots stonden onder het bevel van een Nederlandschen officier of onder-officier, volgens de belangrijkheid van de groepeerings-



Kamp van Belgische en Engelsche soldaten, in Holland geïnterneerd.

Dank zij vooral den geldelijken steun der stad Brussel, de tegemoetkomingen van onze eigen Regeering, de tusschenkomst van den toenmaligen Minister Poulet en vooral de doeltreffende werking van den Heer Omer Buysse, werden al vroeg in de verschillende kampen scholen opgericht, waar zoowel lager, middelbaar als vakonderwijs werden gegeven. Duizenden geïnterneerden hebben er de lessen met heel veel vrucht gevolgd, terwijl meer dan 6,000 ongeletterden (toen ze geïnterneerd werden) na drie jaar tijds vlot konden lezen en schrijven.

Ook diegenen, welke hogere studiën wilden doen, mochten kosteloos studeeren aan de Hollandsche hoogeschool voor fakulteiten te Utrecht, aan de technische hoogeschool te Delft, aan de handelshoogeschool te Rotterdam of de landbouwhoogeschool te Wageningen.

Verschillende officieren en soldaten maakten zich tenzeerste verdienstelijk en spaarden zich geene moeite om hunne onontwikkelde makkers van geestelijk voedsel te voorzien. Sommige officieren bleven dan ook steeds bij hunne manschappen en deelden hun lief en leed. In het kamp van Zeist heeft o. m. luitenant Beyens in dit opzicht voortreffelijk werk verricht.

Nochtans bleven spijs alle bemoeiingen en medewerking van Hollandsche zijde nog duizenden militairen verstoken van allen arbeid.

Hetgeen die laatsten het meest pijnigde en hun moreel de dichtigste slagen toebrengde, was die tergende onzekerheid, waarin ze sedert jaren leefden. Onzekerheid omtrent het lot der hunnen, die ginder achter den moordenden draad nog immer gebukt gingen onder het ijzeren juk van den snooden overweldiger. Onzekerheid ook en niet het minst omtrent hun eigen toekomst, zoodat ze vaak met angst zelf het uur der bevrijding tegemoet zagen.

O! Hoevelen zaten daar niet den heelen dag op hun stroozak, het hoofd diep in hun handen gebogen, te denken en te prakezeeren, onbewust het vergift opslopende, dat straks hun geest doodden zou.

Die armen van geest, voorwaar, waren diep te beklagen.

Daarbij ontvingen de geïnterneerden om de tien dagen als soldij 1 gulden (fr 2.10) waarmede ze te nauwnood wat tabak en dagelijks een kop warme koffie konden koopen.

Begin 1918 werd de toestand onder opzicht van voeding werkelijk ondragelijk. Tot dan toe was het eten niet slecht en niet onvoldoende, doch van 't oogenblik af, dat ook de Hollandsche bevolking moest worden gerantsoeneerd, leden onze soldaten beslist honger. Wel werd hun dagelijksche soldij met 5 cents verhoogd, doch daarmee konden ze zich alles behalve aanvullend voedsel aanschaffen. En nochtans met 200 gram brood en 300 gram aardappelen met wat groente, zonder een stukje vleesch, met af en toe een honderd gram visch, konden die mannen in den bloei van hun leven hun hongerige maag niet stillen.

Heel op het laatste van de interneringsperiode werd bericht

ontvangen, waarin werd gemeld, dat de Belgische Regeering den ernst van den toestand inzag en maatregelen trof om, zooals ze van den beginne af voor de krijgsgevangenen in Duitschland had gedaan, eveneens voor de geïnterneerden levensmiddelen te laten worden.

Intusschen werden uit zuinigheidsoogpunt, en in verband met het feit, dat met den dag meer geïnterneerden werden tewerk gesteld, waardoor de kampen overvolkt geraakten, de manschappen van het kamp bij Zeist overgebracht naar dit van Harderwijk.

Dit kamp was werkelijk een modelinrichting. Dank zij het initiatief van eenige geïnterneerden en de aanmoediging vanwege de Nederlandsche militaire overheid, telde het kamp sinds lang een Vlaamsch tooneelgezelschap onder de knappe leiding van Jef Verlinden; een Fransch gezelschap onder leiding van Denevry, een opera- en operettengezelschap.

Ook bestond sinds 1916 een keurig tweetalig kamptijdschrift "Inter-nos-Revue" waaraan de soldaten H. Picard, R. Holvoet, Vos, Malfait en de officieren L. De Raedt en O. Habaru medewerkten.

Verder telde het kamp vele sportverenigingen. Voor hen werd een voetbalveld aangelegd en zelfs een echte wielersbaan of velodrom opgericht, waar onze fietsers zich naar hartelust konden oefenen.

In twee ruime cantines konden de kampbewoners hun soldij tegen eetwaren verruilen, terwijl in de zeer ruime schouwburgzalen tooneelopvoeringen en bioscoop-

voorstellingen werden gegeven. En last not least, bestonden in 't kamp twee bibliotheken, waar onze geïnterneerden werken op alle gebied konden raadplegen.

De verschillende ontspanningsgelegenheden droegen veel bij om het moreel der onzen hoog te houden!

De zielezorg was opgedragen aan den Z. E. H. Dr. J. Muyldermans, hoofdaalmoezenier, een zeer minzaam karakter!

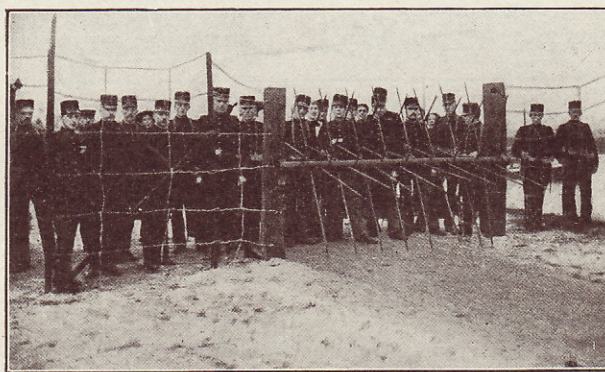
Alle geïnterneerden, zonder onderscheid, schatten dien ervaren man zeer hoog. Ook hij deed in stilte zeer veel goed voor onze jongens.

Zijn kerk in het kamp, waar o. m. de H. Mis werd gelezen, was een gewone barak, met banken bezet. Voor de protestanten was er tevens een kerkje, waar ze met hun dominé samenkwamen.

Om te sluiten kan gezegd worden, dat onze jongens, zoowel in de kampen als bij hun werkgevers, zich steeds onberispelijk hebben gedragen. Naar verhouding was het aantal gestraften uiterst gering.

Langs den anderen kant dient erkend, dat de Hollandsche militaire overheid steeds een welwillende en tegemoetkomende houding heeft aangenomen; in de moeilijke omstandigheden uiterst taktvol is opgetreden en vooral hare kiesche taak tot ieders voldoening ten einde heeft gebracht!

D. VAN DER AA.



Belgische-Hollandsche grens bewaakt door het Hollandsche leger.